

Kommissorium for liturgiarbejdsgruppe vedr. gudstjeneste

Indledning og baggrund:

De senere års mangfoldige vækst i gudstjenestelivet i folkekirken er der grund til at glæde sig over. Væksten viser sig dels ved, at der mange steder holdes gudstjeneste på andre måder og andre tider end alene højmissen søndag formiddag, dels ved at også højmissen kan tage sig forskelligt ud fra sted til sted.

Højmissen (= sognets faste søndagsgudstjeneste)

En del af mangfoldigheden i forbindelse med højmissen kan skyldes, at der allerede ligger en vis fleksibilitet i alterbog og ritualbog, hvad angår højmissen. Derudover der er, som sognepræst Jørgen Demant udfolder det i en fortløbende artikelserie i Præsteforeningens Blads, nr. 4-8 2016, mere grundlæggende tegn på, at højmissen har 'mistet sin autenticitet som det sted, hvor man mærker guds nærværet'.

Det betyder at præst og menighedsråd bevidst og ubevidst gennem nye former og sprog (herunder salmer og musik) forsøger at gengive højmissen (herunder nadver og dåb) sin betydning teologisk og eksistentielt, dvs. at gøre den vedkommende for flere.

Sammen med ønsket om ændringer er der generelt ønske om at bibeholde højmissen som central i folkekirkens liv. Der spores imidlertid en vis rådvildhed hos præster og menighedsråd: Hvad må man og kan man og skal man? Kan man selv ændre på bønnerne til dåb og nadver, på kollekterne? Hvad med brug af de nye salmer, ny bibeloversættelse, nye kollekter og bønner i det hele taget? Hvad betyder det for højmissen og for en gudstjeneste i det hele taget?

En række ydre forhold har desuden trængt sig på og sat fokus på behov for liturgi-overvejelser og måske ændringer:

- Behovet for 'den lille gudstjeneste', i erkendelse og erfaring af at der i en række sogne med lavt indbyggertal jævnligt forekommer højmesser med 5-10 kirkegængere, hvor gennemførelse af det fulde højmesseritual erfares for voldsomt og hvor der derfor er brug for en kortere højmesse liturgi
- Med inspiration fra de anderledes gudstjenester holdes søndagens gudstjeneste/højmesse undertiden sidst på søndag eftermiddag/først på aftenen med efterfølgende fælles spisning. Denne gudstjeneste er da sognets højmesse og bør derfor holdes som beskrevet i alter og ritualbog, hvor det formentligt var mere naturligt at holde gudstjenesten formæssigt som en kortere hverdagsgudstjeneste.
- Erfaringen flere steder af, at søndagens højmesse ikke (længere) er den fælles gudstjeneste for sognet men er blevet gudstjenesten for de særligt øvede og interesserede, bortset fra når der er dåb – og i forlængelse heraf: frustrationen over, at de glædeligt mange der efterhånden kommer til 'anderledes gudstjeneste, ikke også kommer til højmissen.

Frustrationen ses som udtryk for et ønske om at flere får øjnene op for højmessen og går til gudstjeneste også om søndagen.

Det øvrige gudstjenesteliv

I de seneste 25-30 år er der sket en markant vækst i de såkaldt 'andre gudstjenester', dvs. gudstjenester på en anden måde og et andet tidspunkt end højmessen søndag formiddag og som i et vist omfang henvender sig til bestemte grupper af menigheden.

Kirketællinger viser bredt en stor søgning til de 'anderledes gudstjenester'. Disse gudstjenesters liturgi er uden fastlagte eller vejledende former og skal tilrettelægges forfra hvert sted og hver gang. Der er også mange steder opstået ønske om at kunne holde dåb om lørdagen, hvilket fører til særlige dåbsgudstjenester, som der imidlertid heller ikke findes vejledende liturgier for.

Det brede, mangfoldige gudstjenesteliv er som sagt en glædelig udvikling i folkekirken, fordi det betyder at flere får mulighed for at - og søger til gudstjeneste.

Det rejser dog også en række spørgsmål:

Sker der en opsplittning af sognemenigheden i flere små menigheder? Skifter højmessens karakter fra at være den fælles gudstjeneste til at blive én blandt flere andre, og her den særlige, mere end den almindelige? Er det en overanstrengelse af præster, kirkemusikere og menighedsråd gentagne gange at skulle "opfinde" liturgier til så forskelligartede gudstjenester, og kræver det en mere grundlæggende drøftelse af gudstjenestens teologisk, liturgisk? Hvilken teologi, herunder embedssyn, kirkesyn, menighedssyn, kommer til udtryk i de forskellige gudstjenesteformer? Hvad betyder det for folkekirkens rummelighed og sammenhæng, at gudstjenestelivet i stigende grad differentieres? Hvad er menighedsrådenes rolle i gudstjenestelivet?

Udover disse spørgsmål, der relaterer til det almene gudstjenesteliv, fordrer institutionsgudstjenesterne (plejehjem, sygehuse, hospice, fængsler mm.) en fornyet gennemtænkning i lyset af disse institutioners centralisering og specialisering, der gør den tidligere tilknytning til sognet og sognets gudstjeneste langt mindre selvfølge.

For både højmesseliturgi og det øvrige gudstjenesteliv rejser endvidere "globaliseringen", mangesprogetheden og religionsmødet nye spørgsmål: Hvordan kan gudstjenestelivet åbne sig for ikke-dansksprogede, samt for mennesker af andre konfessioner – og er det en liturgisk opgave? Skal de nytilkomne kristnes liturgiske traditioner med andre ord spille ind og hvordan?

Der er således behov for en teologisk og liturgisk gennemtænkning af gudstjenesten, - højmessens såvel som de andre typer af gudstjenester, og dens væsen og funktion, dels ud fra forståelsen af folkekirken som (bl.a.) et liturgisk fællesskab, dels ud fra det grundlæggende spørgsmål om 'den gode gudstjeneste', hvilket både rummer forholdet mellem den evangelisk-lutherske tradition og nutidens udtryksformer og kultur, gudstjenestens kirkelige og samfundsmæssige betydning og gudstjenestens autenticitet.

'Når højmessen i menighed og sogn har mistet sin selvfølgelighed som overleveret fromhedsform og derfor må genopfindes og vælges som et gyldigt udtryk for dens religiøsitet, så er det også nødvendigt for præst og menighed at gøre en refleksion over gudstjenestens væsen og funktion' (Jørgen Demant, Præsteforeningens Blad 2016, nr. 4, s. 72).

Biskopperne ønsker på den baggrund at sætte et liturgisk arbejde i gang vedrørende såvel højmissen som de andre former for gudstjeneste.

Kommissorium

Der nedsættes et fagligt arbejdsudvalg med inddragelse af FUV og de teologiske fakulteter. Der bliver tale om et *fagligt* arbejdsudvalg, hvor der sikres et højt fagligt niveau for at kvalificere de videre drøftelser og overvejelser.

Arbejdsudvalget skal undersøge: Gudstjenesten. Evangelisk-luthersk gudstjeneste i dag – væsen, funktion, udtryk og sted.

Arbejdet skal munde ud i en rapport (betænkning), som skal følges op af en åben konference og offentlig debat. (Den eksisterende betænkning fra 1971 'Højmissen' giver et værdifuldt historisk indblik i liturghistorien, men det vil være formålstjenligt at få inddraget nyere forskning og tilgange til liturgi samt ikke mindst et overblik og en teologisk refleksion over nutidens praksis som baggrund for de drøftelser og beslutninger, der følger).

De konkrete områder og emner, der kan/skal belyses:

- Hvad er det grundlæggende i evangelisk-luthersk gudstjenesteliv, historisk og i dag?
- Hvad er musikkens og sangens betydning og udfordring i gudstjenesten?
- Hvilke tendenser og pejlemærker viser sig for gudstjenestefejring i dag, - praktisk og strukturelt, teologisk (embeds- og kirkesyn) og liturgisk, både hvad angår højmissen og de anderledes gudstjenester, jf. ovenstående?
- Hvad er 'den gode gudstjeneste', teologisk, liturgisk, eksistentielt?
- Hvad er den samfundsmæssige betydning af, at der holdes gudstjeneste/højmesse?

Praktiske forhold

Udvalget vil bestå af mellem 6 og 10 mennesker med ekspertviden indenfor feltet, udpeget af biskopperne.

Konkret:

Benedicte Hammer Præstholm (ph.d., lektor ved FUV, Aarhus)

Bine Bryndorf (professor ved Det Kongelige Danske Musikkonservatorium; organist ved Trinitatis Kirke, København)

Birgitte Ebert (domorganist, Ribe domkirke, Ribe)

Jens Ole Christensen (sognepræst, Fredens-Nazarets Kirker, Østerbro)

Jørgen Kjærgaard (stiftskonsulent; lektor, adj. professor ved Vestervig Kirkemusikskole, Vestervig)

Kjeld Slot Nielsen (ph.d., lektor ved FUV, Aarhus)

Margrethe Dahlerup Koch (valgmenighedspræst, Holstebro Valgmenighed, Holstebro)

Peter Arendt (organist ved Haslev Kirke, Haslev)

Rasmus Nøjgaard (sognepræst, Skt. Jakobs Kirke, Østerbro)

Tine Årup Illum (sognepræst, Sdr. Bjert Kirke, Bjert)

Formand: Marianne Christiansen (biskop, Haderslev Stift)

Fagsekretær: Jørgen Demant (sognepræst, Lyngby Kirke, Kongens Lyngby)

Tidshorizont: 2 år fra nedsættelse, dvs. fra januar 2017 – december 2018

Reference til: Biskopperne

Praktik: Sekretariat ved et af stifterne.

Arbejdsform: Internat Løgumkloster 4 x 3 dage + 4-6 x 1 dag

Økonomi: Drøftes med Kirkeministeriet.

Det videre forløb: De forberedende udvalg er faglige arbejdsudvalg, hvis resultater skal kvalificere, men ikke styre den efterfølgende brede debat. Der lægges efter udvalgenes arbejde op til åbne konferencer og offentlig debat med inddragelse af alle sider af folkekirken.

På baggrund af resultatet fra de faglige arbejdsudvalg og den efterfølgende debat tages der stilling til nedsættelse af et permanent liturgisk forum, der kan sørge for et kontinuerligt arbejde med liturgi på landsplan. På baggrund af anbefalingerne fra første arbejdsgruppe om autorisation og frihed drøftes og besluttet endvidere i det mellemliggende år, om der skal arbejdes hen mod vejledninger eller mere gennemgribende nye alter- og ritualbøger.

Februar 2016

Elof Westergaard, Tine Lindhardt, Marianne Christiansen – på vegne af biskopperne